شاعیر و ڕەخنەگر- عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا:

هێزی دەرکەوتن، لە خوێندنەوەی ئەویدیکە و بەشداریکردنی داهێناندایە

گفتوگۆی: هەرێم عوسمان

لەم گفتوگۆیەدا، شاعیر و وەرگێڕ و ڕەخنەگری ئەدەبی، عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا باس لە پەیوەندیی نێوان بوون و شیعر دەکات، ئەو، هەوڵدەدات ڕەهەندە فەلسەفییەکانی پشتی تێکستێکی شیعریی بە میتۆدێکی بوونناسیانەوە بەپشتبەستن بە تیۆرەکانی هایدگەر بخوێنێتەوە.

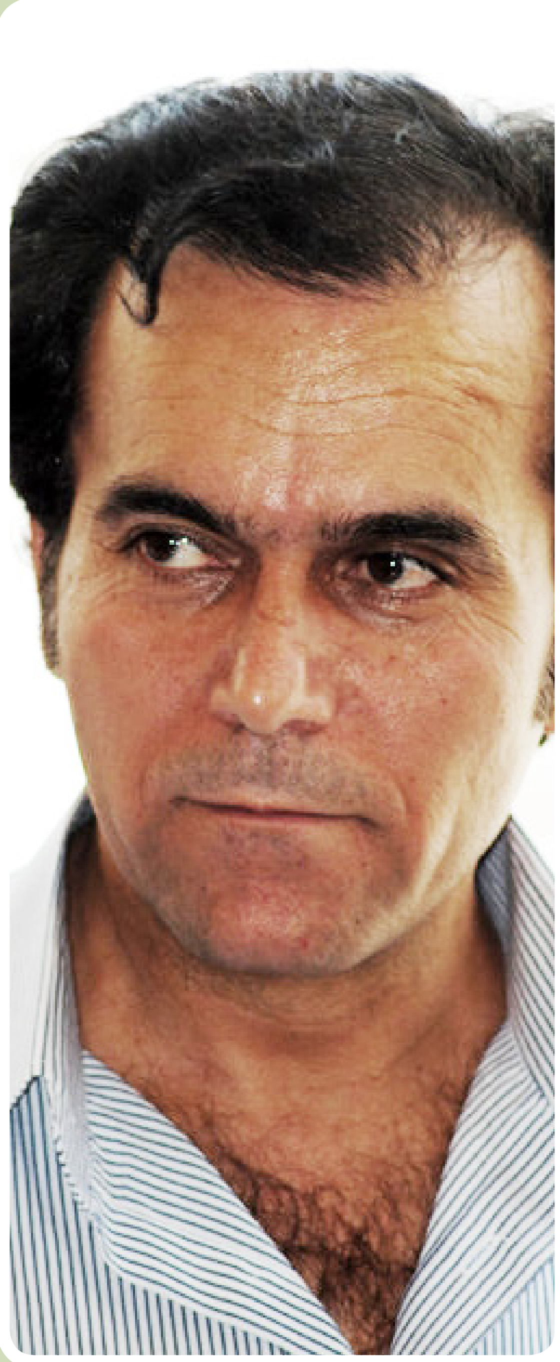

پەیک: گەر ورد بڕوانین، ئەوا بە ئاسانیی ئەوە بەدیدەکرێت، هەنووکە سەردەمی لەبیرکردن و لەیادکردنی (بوون)ە، لێرەوە گەر دوو لایەن وەربگرین، ئەوەی چەند لە تێکستی کوردیدا (شیعر) کار بۆ دەرخستن و بەرجەستەکردنی ڕاستیی بوون دەکات، واتە شیعر بوون دەربڕێت، نەک لەیادی بکات، لەلایەکی دیەوە ڕەخنەگران و خۆشتان چەند بە تەنگ ئەم بنەڕەتەی بوونی مرۆڤەوە چوون، ئایا زۆرێک لەو نووسینانەی لە بواری ڕەخنەی ئەدەبیدا دەنووسرێن، ئەم بابەتە سەرەکییەیان فەرامۆش نەکردووە؟

* ئەمڕۆی دنیا و ژیان، هەرگیز خۆی لە تاکە بابەتێکی سەرەکیی و پەرگیر و تاکرەهەند و گشتگیردا هەڵناگرێتەوە، ئەمڕۆی دنیای پۆستەکان لە شەفافییەت و فرەڕەنگیی و جیاوازییەکاندا بەرجەستەیە. دەمەوێت بڵێم لەمڕۆدا ناشێ تەواوی بیرکردنەوەو حەز و خەون و خەیاڵمان شێوەیەکی ئاراستەکراویی بوون لەخۆ بگرێت، مرۆڤی ئاگا و هوشیار خوێندنەوەی خۆی بۆ شتەکان و دنیا و بوون هەیە و هەمیشە لە هەڵبژاردن و تێڕوانین و دنیابینیی خۆیەوە جوڵەی خۆی لەگەڵ شتەکان و دنیا و بوون دادەمەزرێنێت. بەو مانایەش بە تەنگ هاتنی بوون لە بە تەنگەوەهاتنی ژیانەوە سەرچاوە دەگرێت، بە تەنگەوەهاتنی ژیانیش لە بە تەنگەوەهاتنی پەژارەوە!

لەو شوێنەی تۆ دەتەوێت پرسیارەکەتی لێوە بخەیتە ڕوو، دەتوانم بڵێم، لەبەرئەوەی شیعری ئیبداعیی بە شێوەیەکی ستوونیی دادەبەزێت، نەک ئاسۆیی، لەبەرئەوەی شیعر زیاتر پەیوەندیی بە دەرککردنی ناوەکییەوە هەیە و لەوێوە فەزایەک بۆ هەستکردن و دەرککردن بە پەژارە دەسازێنێت، لەبەرئەوەی هەموو شیعرێکی ئیبداعیی زەمەنی تایبەت بەخۆی درووست دەکات، بۆیە مانای شیعر دەشێ زیاتر لە نێو زەمەندا بەرجەستە بکەین. هەر لەوێشەوە دەگەڕێمەوە سەر پرسیارەکەت و لەگەڵ تۆ داوای یارمەتی لە (هایدگەر) دەکەم، چونکە لە ڕێگەی بوونی هایدگەرییەوە، یان بوون بە مانا هایدگەرییەکەیەوە دەتوانین بڵێین شیعر تەعبیرکردنە لە بوون، چونکە بوون تەعبیرکردنە لە ژیان یان پرۆسەی بوون، کەواتە شیعر تەعبیرکردنە لە پرۆسەی بوون/ژیان؟! بە مانایەکی دیکە لەبەر ئەوەی بوون لای هایدگەر بریتییە لە کات و شیعریش بریتییە لە کات، کەواتە شیعر بوونە. وەک دەزانین ژیانی هەموو تاکێک زەمەنی تایبەت بەخۆی بەرجەستە دەکات، کەواتە هەموو تاکێکی نێو ژیان شاعیرە! نەبوونگەرایی وامان لێدەکات لە بەرامبەر ژیان هەست بە دەستەوەستانی بکەین، بەڵام شیعر بریتییە لە جوڵەی مرۆڤ بە کاتەوە! کەواتە دووبارە شیعر بوونە. لەنێوان شیعر بوونە، یان شیعر ژیانە، دەمەوێت بڵێم پاڕانەوەی هەموو دایکانی دنیا، هەرا و هۆریای منداڵان، مەلاکان، کەشیشەکان، ڕاستگۆ و ساختەکاران، هەوڵی هەموو پزیشکانی دنیا، زانایان، فەیلەسوفان، سواڵکەران... بۆ چارەسەرکردنی پەژارەی بوون و نزیکبوونەوەیە لە ژیان، ئەو جۆرەش لە چارەسەریی، جگە لە جوڵەیەکی شیعریی، شتێکی دیکە نییە! هەر لە ڕێگەی ئەو جوڵە شیعرییەوە دەمانەوێت خۆمان لە پەژارە و نەبوونگەرایی و مەرگ دوور بخەنەوە، وەک چۆن هەر لە ڕێگەی بەرجەستەکردنی ئەو پەژارەو نائومێدیی و ئازارو ژانەوە (کە لە ڕێگەی شیعرەوە دەیخەینە ڕوو)، دەمانەوێت خۆمان لە ژیان نزیک بکەینەوە (لەو خاڵەوەیە دەڵێم دووبارە شیعر بوونە).

شیعری ئیبداعیی کراوەیە بەسەر پەژارە و ژیاندا، یان ناوکی شیعر پەژارە قەڵەمکێشی دەکات و بازنەکانیش، ژیان. وەک چۆن ناوکی بوون لە نەبوونگەراییە و بازنەکانیشی لە بوون. بەو مانایە دەمەوێت بڵێم هەموو شیعرێکی ئیبداعیی شیعرێکی عەدەمییە.

لە ڕێگەی شیعرەوە، مرۆڤ دەتوانێت دەرک بە زەمەن بکات و هەست بە تێپەڕینی زەمەن بەلای خۆیدا بکات، هەر ئەوەشە وا لە شاعیر دەکات هەمیشە نیگەران بێت. نیگەرانیی شاعیر دەرککردن بە کات ڕوونتر دەکاتەوە. لەلایەکی دیکە ئەوە هەستکردن بە تێپەڕینی زەمەنە وا دەکات شاعیر هەمیشە بە کراوەیی بمێنێتەوە. ئەگەر کرانەوەی شاعیر بە تەرجەمەی (ڕۆلان بارت) تەعبیر لە مەرگی شاعیر دەکات، مەرگی شاعیر بایی لەدایکبوونی خوێنەرە، یان بە مانایەکی دیکە لە پرۆسەی نووسینی ئیبداعیدا منی دانەر هەر تەنها منی وەرەقەیە. لەبەر ئەمەیە ئاسۆی ئایندەی نووسەر، یان ئاسۆی لەدایکبوونی دەق لە هەمان کاتدا و هەمیشە بریتییە لە ئاسۆیەکی کۆتادارە و لە منی وەرەقە درێژ دەبێتەوە و لە خوێنەردا دووبارە زیندوو دەبێتەوەو بەردەوام چاوەڕێی خوێنەری یەک لەدوایەکی دیکە دەکات.

لێرەوە ئەوەی پێویستە ڕەخنەگر کەشفی بکات ئیبداعی ئەدەبییە، بە مانایەکی دیکە کاری خوێندنەوەو بەدواداچوون و لێکۆڵینەوە، بەقەد ئەوەی کارێکە بۆ بەرجەستەکردنی ئاستە جیاوازەکانی زمان و هونەری گوتن و شیعرییەت، ئەوەندە بەدوای تێگەیشتن و تێنەگەیشتنەوە نییە، هونەری خوێندنەوە ئەمڕۆ هەرگیز خۆی لە چوارچێوەی تەسکی مانا و بەدواداچوونی مەبەستێکی دیاریکراودا هەڵناگرێتەوە، بەڵکو جوڵەی پەیوەندییە ئیستێتیکی و دەلالییەکانی زمان و وێنە و شیعرییەت دووبارە بەشێوەیەکی دیکەی نوێ ڕێکدەخاتەوە، هەرگیز خۆی لە بەدواداچوونی سۆز و هەڵچوون و پەیوەندییە ڕووکارئامێزەکاندا کورت ناکاتەوە، بەڵکو کۆی ئەو پەیوەندییانە لە ئاستێکی دیکەی زمان و جوانیی و بۆچوونی جیاوازدا درێژ دەکاتەوە و هەر لەوێشەوە هاوبەشی داهێنان و دووبارە داهێنان ڕادەگەیەنێت.

پەیک: پێتوایە زۆرێک لە شاعیرانی کورد ئەوەندەی ئایدیۆلۆژیا دەیبزوێنێت و شیعری پێدەنووسێت، ئەوەندە بوون شیعری پێنووسیبێت و بوونی پێ دەربخات، لێرەوە شیعری ئایدیۆلۆژیی توانیویەتی چێژی خوێنەری ئێمە بشێوێنێت؟

* ئایدیۆلۆژیی بەو مانایەی کە جوڵەیەکە بە حاڵەتی ئاگایی، یان بەو مانایەی کە کردەیەکی هوشیارخواز و ڕۆشنبیرگەرا و وروورژێنەرخوازی سیاسییە، بەو مانایەی کە هەمیشە نیاز و مەبەستی دیاریکراو و بەخشش و کردەی لۆژیکیی و عەقڵیی و دنیابینی تایبەت بەخۆی و مانا و دەلالەتی سیاسیی و پەیڕەو پرۆگرامی سیاسیی تایبەت بەخۆی دەخاتە ڕوو، لەبەرئەوەی ئایدیۆلۆژیا ئیش لەسەر جەماوەر و دنیابینیی جەماوەر و ماناگەریی دەکات، لەبەرئەوەی کۆی درووشم و هەست و نەست و هەوڵەکانی لەپێناو (سەرکەوتن) بەمانا سیاسییەکەی بەکاردەهێنێت، لەبەرئەوەی هەر ئایدیۆلۆژیایەک جەماوەری دیاریکراوی خۆی هەیە... بۆیە هەمیشە لەگەڵ داهێنانی هونەریی و خوێندنەوەی هونەریی ناکۆک و لێکدوور و ناتەبا دەکەوێتەوە... پرۆسەی داهێنان، پرۆسەیەکی ئاڵۆز و خەیاڵیی و نەستییە، پرۆسەیەکە ناکەوێتە دووتوێی جەماوەر و وروورژانی سیاسیی و ئاراستەکردنی مانا و ئاگایی سیاسییانەی ئاراستەکراوەوە...

من، هەمیشە لەگەڵ هونەری جوانگوتن و چیگوتن و بەرزکردنەوەی ئاستەکانی زمان و خەیاڵی وشە و دەلالەتەکان و ڕەهەندی مەعریفی جیاوازم، هەمیشە هونەری چیگوتن دەخەمە پێش گوتنە مەبەستدارو جەماوەرئامێزەکانەوە، بۆ من لە شیعردا جوانیی و چێژگەرایی و قوڵیی و فرە دەلالیبوون... دەکەوێتە پێش جەماوەر و مانا و مەبەستی دیاریکراو و وروورژاندنی سیاسییانە و دروشمخوازییەوە!

من، لە ژیاندا هەمیشە دژی مەرگدۆستیی و تاریکخوازیی و پەڕگیریی دەبمەوە، لە شیعریشدا دژ بە مەبەستگەرایی و سوودگەرایی و تاکرەهەندیی... هەمیشە لە ناخەوە حەز بە سەرکەوتنی جوانیی دەکەم و بەخشش و هەوڵی خاکەڕایانەی ئەویدیکە بە هەند وەردەگرم، بۆیە مەرج نییە هەمیشە لەگەڵ ئەویدیکە دژ بکەومەوە، دەمەوێت بڵێم بەلای من، شیعری ئایدیۆلۆژیی ئاساییە ئەگەر هاتوو توانی ئاستی زمان و مەعریفە و فیکری مرۆڤ بەرەو پێش ببات، ئەگەر دژ بە مرۆڤایەتیی نەبێت، ئەگەر ئەویدیکە بەهەند هەڵبگرێت. بەڵام پێموایە شیعری ئایدیۆلۆژیی لەوێوە کورتی دێنێت کە هەوڵدەدات فیکری خۆی بەسەر هەمووانـدا بسەپێنێت، کە پێیوایە حەقیقەتەکان تەنها موڵکی ئەوە، کە خۆی بە سێنتەر و ئەویدیکە بە پەراوێز دەبینێت، کە دەڵێت من تەنها دەنگدانەوەی ئەو منەی خۆی گوێ لێدەبێتەو بە هەند دەگرێ و هەموو منەکانی دیکە پەراوێز دەخات... هەر لەوێشەوە پانتایی چێژی شیعری ئایدیۆلۆژیی تەنها دەتوانێت جەماوەرەکەی ڕازی بکات، تەنها لایەنگرانی حەزی پێدەکەن... کەواتە شیعری ئایدیۆلۆژیی بە قەد جەماوەرەکەیەتی و لە ئاستی جەماوەرەکەیدا بیر دەکاتەوە و مەبەستی جەماوەرەکەی دەخاتە ڕوو و لە ڕووکاردایە، چونکە هەمیشە دەیەوێت فریای تەواوی جەماوەرەکەی بکەوێت.

بە بڕوای من، ئەمڕۆی شیعر لەو جۆرە دابەشکردنەی تێپەڕ کردووە، دەمەوێت بڵێم شیعری ئایدیۆلۆژیی ڕەنگە لە زۆر ڕووەوە بایەخی خۆی لە دەستدابێت. وەک دەزانین ئەو شێوە بیرکردنەوەیە لەبارەی شیعر و ئەدەبەوە، زیاتر لەگەڵ قۆناغی هەستی نەتەوایەتیی و ناسیونالیزم ڕۆڵی خۆی پیادە دەکرد، بەڵام ئەمڕۆ لەبەرئەوەی پێفرۆشتنەوەی ئەو هەستە کڕیاری نەماوە، بۆیە ئەو جۆرە پرسانەش ئەوەندە بێبازاڕن کە مرۆڤی هوشیار گوناهە جارێکی دیکە ئاوڕیان لێبداتەوە، لەوەش گوناهتر ئەوانەن کە لەڕووی ئەدەبیاتەوە پەیڕەویان دەکەن!

پەیک: ئایا توانیومانە دەست بۆ ئەو گرفت و تەلیسمانە بەرین کە ئەدەبی کوردیی و ڕەخنەی ئەدەبیی تێیدایە، بە واتایەکی دی، تاچەند توانیومانە دروستکەر و خولقێنەری پرسیاری سەردەمی خۆمان بین، توانیومانە وەڵامی پرسیاری سەردەمی خۆمان بدەینەوە، یان بەجێماوین لە کاروانەکە؟

- بۆ ئەوەی بتوانیت گرفت و ئیشکالەکان دەستنیشان بکەیت، پێویستە ئامادەیی تەواوت لە پانتاییە مەعریفییە جیاوازەکانی سەردەم و دنیای ئەمڕۆدا هەبێت. ئەوەی پێویستە ئەمڕۆ پەرەی پێبدەین، شەفافییەت و نەرمینواندن و مەعریفەنواندنە بەرامبەر ئەویدیکەی جیاواز، بۆئەوەی لە ئیشکالەکان سەردەر بکەین، دەبێت بڕوامان بە جیاوازیی هەبێت، بێ ئەوەی بتوانین (بیرکردنەوە) ئازاد بکەین، مەحاڵە بیر لە چارەسەری گرفتەکان بکەینەوە، ئەگەر خەمی بیرکردنەوەمان نەبێت، ئەگەر خەمی بەدواداچوون و ڕاڤەکردن و لێپرسینەوەمان نەبێت، چۆن دەتوانین قسە لە گرفتەکانی کۆمەڵگە و هاوژیانیی و بەیەکەوە گونجان بکەین... دەمەوێت بڵێم هەتا هەوڵی بیرکردنەوە و بەدواداچوون و هەڵسەنگاندن نەدەین، هەتا هەست بە ئەرک و بەرپرسیاریی نەکەین، هەتا ئەویدیکەی جیاواز قبووڵ نەکەین... مەحاڵە بتوانین گیروگرفتەکانمان دیاریی بکەین، مەحاڵە بتوانین ئەویدیکە بدوێنین و سوود لە بەخششەکانیان وەرگرین. کەواتە ئەوەی نەتوانێت دوێنێی خۆی هەرس بکات و سلبییاتەکانی تێپەڕێنی و سوود لە ئیجابییاتەکانی وەرگرێت، ئەوەی نەتوانێت بەشداریی لەمڕۆی داهێنانەکان بکات و نەتوانێت بەشداریی گفتوگۆ جیاوازەکانی دنیا بکات، مەحاڵە بتوانێت پرسی تایبەت بەخۆی بخاتە ناوەوە، مەحاڵە بتوانێت پانتاییەک بۆ بوونی خۆی فەراهەم بکات... چەسپاندنی بوون، بە گفتوگۆ و بڕوابوون بە جیاوازیی و فرەڕەنگیی و فرەدەنگیی دێتە ئاراوە... ئەمڕۆ هێزی دەرکەوتن، لە خوێندنەوەی ئەویدیکە و بەشداریکردنی داهێناندایە، ئەمڕۆ سەلماندنی بوون بەندە بە قبووڵکردنی جیاوازییەوە.

هەتا نەتوانین یەکتر قبووڵ بکەین، چۆن دەتوانین ئەویدیکەی جیاواز قبووڵ بکەین، هەتا نەتوانین یەکتربخوێنینەوە، هەتا نەتوانین ڕابردووی خۆمان و ئێستای خۆمان دەرک بکەین، چۆن دەتوانین ئەویدیکە بخوێنینەوە و بەشداریی داهێنانەکانیان بکەین. کەواتە ئەوەی ئەمڕۆ پێویستە بیری لێبکەینەوە، بیرلێکردنەوەیە، لە ئەزموونەکانمان چۆن دەردەکەوین؟ ئەو بیرلێکردنەوەیە وەک چۆن تەماشامان لە دەرەوە بۆ ناوەوە دەبات، بە دیوەکەی دیکەش ماوەی بیرکردنەوەمان بۆ دەرەوە ئەوەندە دەوڵەمەند و بەرفرەوانتر دەکاتەوە، ئەو ڕستە سوکراتییەی کە دەڵێت: خۆت بناسە، بەڵگەیەکی گومان هەڵنەگرە بۆ ئەویدیکە ناسین، هەر لەو ڕستەیەوە دەتوانین ماوەی نێوان خۆمان ئەویدیکەی جیاواز، جوانتر نیشان بدەینەوە.

هەموو شیعرێکی ئیبداعی شیعرێکی عەدەمییە

4
ڕۆژنامە پەیک
ژمارە (13)
سێشەممە 2011/6/7